

समता, पहुँच र उपयोगिता कार्यक्रम

(नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य सेवा)

समुदाय परिचालन मार्गनिर्देशन

२०७६

स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय

स्वास्थ्य सेवा विभाग

परिवार कल्याण महाशाखा

समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बालरोग एकीकृत व्यवस्थापन सेवाको पहुँच तथा उपयोगिता

पृष्ठभूमि

नेपालमा प्रत्येक वर्ष प्रति हजार जिवित जन्ममा ३९ जना ५ वर्ष मुनिका बच्चाहरुको मृत्यु हुने गर्दछ (NMICS)। त्यस मध्ये ५ जनाको मृत्यु १ वर्ष भित्रै र १६ जनाको मृत्यु २८ दिन नपुग्दै हुने गरेको छ। साथै बाल तथा नवजातशिशु मृत्यु दर शहरमा भन्दा गाउँमा, बालकमा भन्दा बालिकाहरुमा, पहाड भन्दा हिमाल र तराईमा, शिक्षित आमाबाट जन्मेको बच्चा भन्दा अशिक्षित आमाबाट जन्मेका बच्चाहरुमा, धनी परिवारमा भन्दा गरिब परिवारमा जन्मेका बच्चाहरुमा बढि रहेको तथ्यांक सन् २०१६ को नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षणले देखाएको छ। बच्चा तथा नवजात शिशु मृत्युको प्रमुख कारण आवश्यक परेको बेला स्वास्थ्य सेवा लिन नसक्नु नैरहेकोछ। माथि उल्लेखित बच्चा तथा नवजात शिशु मृत्युदर बढि भएको समूहमा नै मातृ तथा बाल र नवजात शिशु सम्बन्धी सेवाहरुको उपभोग कम रहेको देखिन्छ। नेपाल सरकारले बाल तथा नवजात शिशुको मृत्युदर घटाउन र सेवामा सबैको पहुँच बढाउनका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरु संचालन गरेको छ, जस्तै “आमा सुरक्षा कार्यक्रम”, “निःशुल्क नवजात शिशु उपचार सेवा कार्यक्रम”, “बाल स्वास्थ्यको लागि दुर्गम क्षेत्र निर्देशिका”। समुदायस्तरमा बाल तथा नवजात शिशु लक्षित सेवाहरुमा सिमान्तकृत तथा पछाडी पारीएका समुदायको पहुँच अभिवृद्धि गर्नका लागि समता, पहुँच र उपयोगीता कार्यक्रम लाई प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्नका लागि यो निर्देशिका तयार गरिएको छ।

कार्यक्रमको औचित्य

विशेषगरी सिमान्तकृत, पछाडी पारीएको भौगोलिक रूपमा टाढा रहेको आर्थिक रूपमा विपन्न तथा दलित समुदायमा नवजात शिशु तथा बालस्वास्थ्य सेवाको उपयोग कम भएको पाईन्छ। मातृ तथा नवजात शिशु स्वास्थ्यसेवाका बारेमा जनचेतनाको कमी तथा सेवा उपयोगका लागि अपर्याप्त तयारीका कारण नवजात शिशु तथा बालबालिकाहरु अत्यावश्यक सेवाको पहुँचबाट टाढा रहेको पाईन्छ। तसर्थ, बालबालिका तथा नवजात शिशुहरुको मृत्यु कम गर्न अत्यावश्यक नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धता तथा सेवामा सबैको सहज पहुँच हुन जरुरी छ। तर समतामूलक पहुँचवृद्धि एउटा जटिल तर महत्वपूर्ण प्रक्रिया भएकाले समता तथा पहुँच कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन का लागि सामाजिक, भौगोलिक, तथा आर्थिक पक्षहरुलाई समग्र रूपमा सम्बोधन गरिनु पर्दछ। नवजात शिशु तथा बालरोगको एकीकृत व्यवस्थापन सेवा, पोषण सेवा, खोप सेवा लगायत अन्य महत्वपूर्ण सेवाहरुको पहुँचउपयोगिता बढाउनु यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य रहेको छ। यसका लागि विभिन्न कारणले सेवाको पहुँच कम रहेका समुदाय र वर्गको पहिचान गरी सेवाको पहुँच वृद्धि गर्ने ठोस क्रियाकलापहरु संचालन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। स्थानीय स्तरमा समतामूलक पहुँच वृद्धि गर्ने क्रियाकलापहरुको पहिचान तथा प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि यो निर्देशिकाको प्रयोग गरिनेछ।

कार्यक्रमको उद्देश्य:

स्थानीय समुदायलाई अधिकतम परिचालन गरी समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बालरोगको एकीकृत व्यवस्थापन (CB-IMNCI)लगायत पोषण, खोपतथा अन्य महत्वपूर्ण सेवाहरुको पहुँच तथा उपभोगमा वृद्धि गराउने।

लक्षित समूहः

विभिन्न कारणले स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य सेवाको पहुँचबाट बाहिर रहेका समुदायका नवजात शिशु तथा बालबालिका अपेक्षित प्रतिफलः

नवजात शिशु तथा बालरोगको एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम सेवाको पहुँच नपुगेको समुदायका ५ वर्ष मुनिका बालबालिकामा यस अन्तर्गतका सेवाहरुकोपहुँचतथा उपभोग वृद्धि हुनेछ। यसका साथै कार्यक्रमको कार्यान्वयन पश्चात पोषण, खोप लगायतका अन्य महत्वपूर्ण सेवाहरुको पहुँच तथा उपभोगमा समेत वृद्धि हुनेछ।

स्रोत व्यवस्थापन

शुरुवाती चरणमा समता तथा पहूँच कार्यक्रमको योजना बनाउन तथा कार्यान्वयनको गर्नको लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था नेपाल सरकारले गर्नेछ । यस कार्यक्रमलाई दिगो तथा प्रभावकारी बनाउनका लागि प्रादेशिक तथा स्थानीय तहको वार्षिक कार्यक्रममा समेत यसका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

कार्यक्रम अन्तर्गत गरिने क्रियाकलापहरु

माथि उल्लेखित उद्देश्य प्राप्तिको लागि स्थानीय तह (महानगर, उपमहानगर, नगर/गाउँपालिका, स्वास्थ्य संस्था तथा समुदाय स्तरमा निम्न लिखित क्रियाकलापहरु संचालन गरिनेछन् ।

अनिवार्य क्रियाकलापहरु

- ❖ नगर तथा गाउँपालिका स्तरीय अभिमुखिकरण (अनिवार्य)
- ❖ स्वास्थ्य संस्था स्तरीय अभिमुखीकरण (अनिवार्य)
 - स्वास्थ्य आमा समूह अभिमुखिकरण र (SATH)पट्टीको कार्यान्वयन तथा स्वास्थ्य आमा समूह परिचालन (अनिवार्य)
 - महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविका अभिमुखिकरण तथा परिचालन (अनिवार्य)
 - निमन्त्रणा कार्ड वितरण
 - मेरो बाबालाई चिठी
 - परिवारका सदस्यहरु (सासु/ससुरा, श्रीमान आदि) सँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम
 - नियमित अनुगमन तथा फलोअप
 - जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने क्रियाकलाप
 - उदघोष (माइकिङ), वृत्तचित्र (डकुमेन्ट्री प्रदर्शन), रेडियोबाट स्वास्थ्य सुचना प्रशारण आदि

बजेटको उपलब्धता अनुसार गर्न सकिने थप क्रियाकलापहरु

- धार्मिक अगुवाहरु लाई अभिमुखिकरण (धार्मी भांकीहरुको प्रभाव बढी भएको क्षेत्रमा) बालरोग उपचारको लागि प्रेषित बच्चाहरुको अनुगमन
- विद्यार्थी अभिमुखिकरण र बाल मित्र परिचालन (विद्यालय तथा मदरसा समेत)

कार्यक्रम संचालन गरिने स्थानहरु

समता तथा पहूँच कार्यक्रम संचालनका लागि प्रत्येक स्थानीय तहले आवश्यकता अनुसार बजेटको परिधिभित्र रही स्वास्थ्य संस्थाको छनौट गर्नेछन् ।

स्वास्थ्य संस्थाको छनौटका आधारहरु

- निम्न सुचकाङ्कहरु प्रयोग तथा प्राथमीकरण गरी स्वास्थ्य संस्था छनौट गर्ने ।
 - स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी हुने महिलाको प्रतिशत कम भएको ।
 - मातृ मृत्यु संख्या बढी भएको ।
 - नवजात शिशु तथा बाल मृत्यु संख्या बढी भएको ।
 - निमोनिया तथा भाडापखालाको विरामी बच्चाहरुको संख्या बढी भएको ।
 - वृद्धि अनुगमनको कभरेज कम भएको ।

मापदण्ड भित्र परेका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्ने गाँउ/नगरपालिका अन्तर्गतको स्वास्थ्य संस्था को छनौट हुनेछ ।

१ क्रियाकलापको नाम: स्थानीय तह स्तरिय अभिमुखीकरण

उद्देश्य: समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बालरोगको एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम लगायत पोषण, खोप तथा अन्य महत्वपूर्ण सेवाहरुको पहुँच, तथा उपयोगिता बढाउनका लागि स्थानीय तह स्तरिय सरोकारवालाहरुलाई अभिमुखीकरण दिने ।

विधि: छनौट गरिएका स्थानीय तह अन्तर्गतका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रशासकिय अधिकृत, सबै वडाका वडा अध्यक्ष, स्वास्थ्य शाखा प्रमुख तथा स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुख, विद्यालय नर्स कार्यक्रम लागु भएको विद्यालय भए विद्यालयनर्स वा प्रतिनिधी र अन्य सरोकारवालाहरुलाई कार्यक्रमको बारेमा जानकारी दिने ।

अभिमुखीकरण तालिका

समय	सत्र/विषयवस्तु	विधि/क्रियाकलाप
१०.००-१०.१०	परिचय	सहभागीहरुलाई आ-आफ्नो परिचय स्वयं दिन लगाउने र आफ्नो पनि परिचय दिने
१०.१०-११.००	समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम को परिचय	कार्यक्रम व्यवस्थापन पुस्तिकाको आधारमा तयार गरिएको कार्यक्रमको परिचय सम्बन्धी प्रस्तुतीकरण तथा छलफल
११.००-११.२०	नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य सेवा र पोषण सम्बन्धी जानै पर्ने विषयवस्तुहरु	हाते पुस्तिका अनुसार छलफल गर्ने
११.२०-११.४०	समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम मार्फत समुदायमा उपलब्ध हुने सेवाहरु	कार्यक्रम मार्फत नवजात शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरुको लागि उपलब्ध सेवाहरुलाई न्यूजप्रिन्टमा क्रमिक रूपमा टिपोट गरी प्रस्तुत गर्ने र छलफल गर्ने
११.४०-१२.३०	समता र पहुँच कार्यक्रम अन्तर्गत गरिने क्रियाकलापहरु को बारेमा जानकारी	निर्देशिकामा भएका कार्यक्रमहरुको बारेमा जानकारी दिने
१२.३०-१.००	कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि सरोकारवालाहरु संग गरिएको अपेक्षा	कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि सरोकारवालाहरुबाट गरिएको अपेक्षा न्यूजप्रिन्टमा बुदागत रूपमा टिपोट गरी प्रस्तुत गर्ने
१.००-१.३०	कार्यक्रमको लागि स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुन सक्ने स्रोत पहिचान	समूह छलफल, प्रस्तुतीकरण
१.३० -२.००	कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि स्थानीय तहका सरोकारवालाहरुको भुमिका र जिम्मवारी	समूहमा छलफल गर्ने र कार्ययोजना बनाई प्रस्तुतीकरण गर्ने ।
२.००-२.१५	मन्त्रव्य तथा कार्यक्रम समापन	सहभागीहरुमध्येबाट केही लाई आफ्नो मन्त्रव्य राख्न लगाउने । अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहभागी हुन आउनु भएकोमा सम्पुर्ण सहभागीहरुलाई धन्यवाद दिने र कार्यक्रमको समापन गर्ने ।
चियाखाजा		

अपेक्षित उपलब्धि: स्थानीय तह अन्तर्गतका प्रमुख, उपप्रमुख, पालिका स्वास्थ्य प्रमुख, वडा अध्यक्ष, स्वास्थ्य शाखा प्रमुख तथा स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुख लगायतका अन्य सरोकारवालहरु कार्यक्रम बारे जानाकार भई आवश्यक सहयोग गर्नेछन् ।

२. क्रियाकलापको नामः स्वास्थ्य संस्था स्तरीय अभिमुखीकरण

उद्देश्यः नवजात शिशु तथा बालरोगको एकीकृत व्यवस्थापन लगायत पोषण, खोप तथा अन्य महत्वपूर्ण सेवाहरूको पहुँच, तथा उपयोगिता बढाउन स्वास्थ्य संस्था स्तरीय सरोकार बालाहरूलाई (स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिती, वडा सदस्य, स्वास्थ्यकर्मी, तथा म.सा.स्वा.स्वं से. हरु, निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थाका प्रतिनिधिहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने र यो कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नका लागि समुदाय तथा स्वास्थ्य आमा समूहको छनौट गर्ने ।

नोटः समता, पहुँच तथा उपयोगितामा म.सा.स्वा.स्वं से.हरुको महत्वपूर्ण भूमिका हुने हुनाले कार्यक्रमको दोस्रो सत्रमा म.सा.स्वा.स्वं से. को लागि केही विषयवस्तु थप गरि सञ्चालन गरिनेछ ।

विधि: स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति, स्वास्थ्यकर्मी, तथा म.सा.स्वा.स्वं.से. हरूलाई कार्यक्रमको बारेमा जानकारी दिने र प्रत्येक वडाबाट तपसिलमा उल्लेखित सुचकहरूको आधारमा कम्तिमा ३ वटाका दरले स्वास्थ्य आमा समूहहरु छनौट गर्ने ।

तपसिलः

- सीमान्तकृत पिछडिएका जातजातिहरूको बस्ती भएको समुदाय/स्वास्थ्य आमा समूह
- नवजात, बाल तथा मातृ सेवाको उपभोग कम भएको बस्ती/स्वास्थ्य आमासमूह
- नवजात, बाल तथा मातृ मृत्यु बढि भएको बस्ती/स्वास्थ्य आमासमूह
- निमोनिया तथा भाडापछालाको विरामी बच्चाहरूको संख्या बढी भएको बस्ती/स्वास्थ्य आमासमूह
- वृद्धि अनुगमनको कभरेज कम भएको र उमेर अनुसार कम तौल भएका बच्चाहरूको संस्था बढी भएको समुदायका स्वास्थ्य आमा समूह

अभिमुखीकरण सामग्री

- ❖ महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाको लागि तयार गरिएको समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रमको फिलप चार्ट, सचित्र पुस्तिकाको प्रयोग गर्नु पर्दछ ।
- ❖ SATH पद्धतिको बारेमा अभिमुखीकरण गर्न समाजिक नक्सांकनको लागि फ्लेक्स
- ❖ अन्य सामग्री : न्यूजप्रिन्ट, मार्कर, नोटबुक, बलपेन, बिभिन्न रंग तथा आकार भएका टिकाहरु आदि

सहजकर्ता

यस अभिमुखीकरणका लागि स्थानिय स्वास्थ्य संस्थाबाट CB-IMNCI तालिम प्राप्त २ जना स्वास्थ्यकर्मीलाई सहजकर्ताको रूपमा प्रयोग गर्नु पर्दछ र SATH पद्धतिको प्रयोगको बारेमा सो सम्बन्धि विज्ञ (जस्तै सुआहारा कार्यक्रमका सहजकर्ता/ कर्मचारीहरु आदि) को सहयोग लिन सकिन्छ ।

अपेक्षित उपलब्धि: स्वास्थ्य संस्था स्तरीय सरोकारबालाहरूलाई (स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति (HFOMC), वडा सदस्य, स्वास्थ्यकर्मी, तथा म.सा.स्वा.स्वं से.हरु) अभिमुखीकरण हुनेछ । मापदण्ड भित्र परेका स्थानीय तह बाट यो कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नका लागि समुदाय तथा स्वास्थ्य आमा समूहको छनौट हुनेछ ।

अभिमुखीकरण पश्चात् महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविकाबाट गरिएका अपेक्षाहरु

- महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविकाले समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत कार्यक्रममा समता र पहुँचका कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनमा सहभागी हुने ।
- समता र पहुँचका कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनका लागि छनौट भएका ठाउंमा घर भेट बढाउने

- महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविकाको सम्पर्कमा त्याईएका २ महिना सम्मका शिशु तथा २ महिनादेखि ५ वर्ष सम्मका बच्चाहरुमा खतराको चिन्हहरु देखिएको अवस्थामा स्वास्थ्य संस्थामा तुरन्त लैजान आमा/अभिभावक/हेरालुलाई प्रेरित गर्ने।
- SATH विधिको प्रयोग स्वास्थ्य आमा समूहमा किन र कसरी प्रयोग गर्ने पर्छ भन्ने कुराको जानकारी पाउनेछन्।
- “SATH” पद्धति माध्यमबाट गर्भवती महिलाहरु, नवजात शिशुहरु र ५ वर्षसम्मका बच्चाहरु को प्रत्यक्ष निगरानी गर्ने।
- समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत कार्यक्रम अन्तर्गत दिइएका ज्ञानहरु जस्तै भाडापछाला रोगबाट बालबालिकालाई बचाउन तथा भाडापछालाको घरेलु उपचार गर्ने उपायहरु, रुधाखोकीको घरेलु उपचार गर्ने उपायहरु, बच्चालाई कुपोषण हुनबाट बचाउन गर्नु पर्ने क्रियाकलापहरु, बच्चालाई लगाउनु पर्ने खोप समयमै लगाउन आमा/अभिभावक/ हेरालुलाई उत्प्रेरित गर्ने।

अभिमुखीकरण तालिका

समय	सत्र/विषयवस्तु	विधि/क्रियाकलाप
१०.००-१०.१०	परिचय	सहभागी हरुलाई आ-आफ्नो परिचय स्वयं दिन लगाउने र आफ्नो पनि परिचय दिने
१०.१०-११.००	समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम को परिचय बाल स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी जान्नै पर्ने विषयवस्तुहरु	कार्यक्रम व्यवस्थापन पुस्तिका को आधारमा तयार गरिएको कार्यक्रमको परिचय सम्बन्धी प्रस्तुतीकरण तथा छलफल तथा हाते पुस्तिका अनुसार छलफल गर्ने
११.००-११.४०	समता र पहुँच कार्यक्रम अन्तर्गत गरिने क्रियाकलापहरु को बारेमा जनकारी	निर्देशिकामा भएका कार्यक्रमहरुको बारेमा जानकारी दिने
११.४०-१२.००	कार्यक्रमका लागि स्थानिय स्तरमा उपलब्ध हुन सक्ने स्रोतका पहिचान	समूह छलफल, प्रस्तुतीकरण
१२.००-१२.३०	यस कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि सरोकारवालाहरुबाट गरिएको अपेक्षा न्यूजप्रिन्टमा बुंदागत रूपमा टिपोट गरी प्रस्तुत गर्ने	कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि सरोकारवालाहरुबाट गरिएको अपेक्षा न्यूजप्रिन्टमा बुंदागत रूपमा टिपोट गरी प्रस्तुत गर्ने
१२.३०- १२:४५	मन्तव्य तथा कार्यक्रम समापन	सहभागीहरुमध्येबाट केही आमन्त्रितलाई आफ्नो मन्तव्य राख्न लगाउने र पहिलो सत्रको अन्त्य गर्दै म. स्वा. से. हरुलाई यस कार्यक्रम बारेमा थप जानकारी दिनुपर्नेहुनाले दोस्रो सत्रमा उहाँहरुको सहभागीतामा थप अभिमुखीकरण गर्ने
१२:४५-१ .३०	चिया,खाजा	
१.३० – २.००	महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविकाको आफ्नो अनुभवको आदानप्रदान	सहभागीहरुलाई नवजात शिशु तथा ५ वर्ष सम्मका बच्चाहरु विरामी भएर त्याउंदा महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविकाले गर्ने गरेको मुख्य कार्यहरुको अनुभव भन्न अनुरोध गर्ने सहभागीहरु बाट आएको अनुभव लाई प्रशंसा गर्ने
२.०० – २.३०	समता र पहुँच कार्यक्रमले गरेको अपेक्षा र म. स्वा. से. को भुमिका	सहभागीहरुलाई कार्यक्रमले अपेक्षा गरेका बुंदाहरु न्यूजप्रिन्टमा लेखि प्रस्तुत गर्ने

२.३० – ३.४५	“SATH” पढ्तिको बारेमा अभिमुखिकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> “SATH”को परिचय “SATH” अवधारणामा प्रयोग गर्ने फ्लेक्स “SATH” अवधारणामा प्रयोग गर्ने स्वास्थ्य सूचकहरु
३.४५ – ३.५०	महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविकाहरुको प्रतिबद्धता लिने	महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविकाबाट अभिमुखिकरण पश्चात वंहाहरुबाट गरिएको अपेक्षा पुरा गर्नेछु भनी मौखिक प्रतिबद्धता लिने
३.५० – ४.००	धन्यवाद ज्ञापन तथा कार्यक्रम समापन	अभिमुखिकरण कार्यक्रममा सहभागी हुनु भएकोमा सम्पुर्ण सहभागी महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविकाहरुलाई धन्यवाद दिने र थप सूचना जानकारी आवश्यक भएमा स्वास्थ्य संस्थामा सम्पर्क राख्न अनुरोध गर्ने

३. क्रियाकलापको नामः स्वास्थ्य आमा समूह स्तरिय अभिमुखिकरण र SATH पढ्तिको कार्यान्वयन र स्वास्थ्य आमा समूह परिचालन

म.सा.स्वा. स्व. से. स्तरिय अभिमुखिकरण पश्चात छानिएको स्वास्थ्य आमा समूहहरुको बैठक आयोजना गरी SATH विधि कार्यान्वयन सम्बन्धी अभिमुखिकरण दिइनेछ । उक्त बैठक सामान्य अवस्थामा राखिएको बैठक भन्दा भिन्न हुनेछ किनकी यस बैठकमा स्थानीय साविकको वडाका सरोकारवालाहरु संघ संस्था तथा विद्यालयका प्रतिनिधिहरु, प्रजनन् उमेरका महिलाहरु, किशोर किशोरी, गर्भवति तथा सुत्करी आमाहरु, श्रीमान् तथा ससुराहरु, बुद्धिजीवी, राजनीतिकर्मी तथा समाजसेवीहरुको उपस्थिति रहेको हुनु पर्छ ।

SATH सम्बन्धी अभिमुखिकरण प्राप्त स्थानीय स्वास्थ्यकर्मीहरु, सामुदायिक परिचालकहरु तथा सहयोगी संस्थाका प्रतिनिधिहरुले उक्त अभिमुखिकरण तथा स्वास्थ्य आमा समूहको बैठकको सहजीकरण गर्नु पर्दछ जसले गर्दा यस पछिका बैठकहरु सञ्चालन गर्न महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविका तथा स्वास्थ्य आमा समूहका अध्यक्ष र सदस्यहरुलाई सहज हुनेछ । साथै यसले प्रदान गर्ने हौसलाले भविष्यमा बैठकको नियमितता र समावेशीता सुनिश्चित गर्न मद्दत पुग्नेछ । फलस्वरूप नियमित बैठकमा वास्तविक लक्षित वर्गको उपस्थिति वृद्धि भई सेवाबारे जानकारी र उपयोगितामा समेत सुधार हुनेछ ।

विद्यालयका प्रतिनिधिहरु, बुद्धिजीवीहरु, राजनीतिकर्मीहरु तथा समाजसेवीहरुको उपस्थितिले स्वास्थ्य आमा समूहका सदस्यहरुलाई बैठक सञ्चालन, छलफल र निर्णय गर्न मद्दत हुनेछ । साथै यस प्रकारको सहभागिताले लक्षित वर्गको उपस्थिति र सेवाको उपयोगिता बढाउन समेत टेवा पुग्नेछ ।

आमा समूह स्तरिय अभिमुखिकरणमा निम्न क्रियाकलापहरु गर्नु पर्नेछ

- ❖ म.सा.स्वा.स्वं से.को कार्यक्षेत्रलाई परिभाषित गर्ने - साविककै (वडा अथवा जनसँख्या) रहने
- ❖ कार्यक्षेत्र भित्रका सबै सहभागीहरु (स्वा.आमा समूहका सदस्यहरु) आम भेला डाक्ने (ठुलो भेला हुने सम्भावना भए २ चरणमा गर्ने) - सोही बैठकमा उक्त वडाको जनप्रतिनिधिहरु तथा बुद्धिजीवीहरुको उपस्थिति सकभर सुनिश्चित गर्ने
- ❖ आम भेलाको सहमतिमा गठित स्वास्थ्य आमा समूहको सक्रियता विचार गरेर, प्रत्येक घरधुरीको प्रतिनिधित्व हुनेगरी, पिछडिएका सिमान्तकृत, सेवाको पहुँचबाट विचारणमा परेका महिलाको सहभागिता हुने गरी आवश्यकता अनुसार गठन वा पुनर्गठन गर्ने

- ❖ नयाँ गठित स्वास्थ्य आमा समूहको पहिलो बैठकमा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको अनिवार्य उपस्थिति हुने गरि बैठक बस्ने, जुन बैठकमा स्वास्थ्य आमा समूहको जिम्मेवारी, कर्तव्य र नियमित बैठकको महत्व बारे प्रष्ट पार्ने
- ❖ SATH “गुणस्तरीय स्वास्थ्यका लागि आफै पहल” SATH (Self Applied Technique for Quality Health) पद्धति अनुसार सामाजिक नक्साङ्कन, गर्भवती तथा भखरै सुत्केरी भएका आमाहरुको घर पहिचान गर्ने, र उहाँहरुले लिएका सेवा विभिन्न सुचकहरु राख्दै सोको रेकर्ड राख्दै, सेवा लिन उत्साहित गर्ने साथै बैठकलाई नियमित गर्ने।

नोट: SATH विधिको अनुभव भएका स्थानिय संघ संस्थाहरु संग यस विधिका बारेमा थप प्राविधिक सहयोग लिन सकिने छ।

- ❖ कुनै स्वास्थ्य आमा समूहमा बचत सङ्गल गर्ने गरेको छ, भने स्वास्थ्य सम्बन्धी विषयमा छलफल पश्चात मात्र बचत तथा ऋण सम्बन्धी कारोबार गर्ने।
- ❖ स्वास्थ्य आमा समूहको बैठकमा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाबाट स्वास्थ्यकर्मीको अनिवार्य उपस्थीतिको लागि स्वास्थ्य आमा समूहको अध्यक्ष तथा म.सा.स्वा.स्व.से. ले आवश्यक समन्वय गर्ने।

SATH विधिको परिचय र कार्यान्वयन

SATH पद्धतिको परिचय

“SATH” गुणस्तरीय मातृ नवजात तथा बाल स्वास्थ्य र पोषण प्रवर्द्धन गर्न आमाहरुको आफै पहलमा समूहको बैठकलाई निरन्तरता प्रदान गर्ने, समूहमा सम्पुर्ण प्रजनन् योग्य तथा सुनौलो १००० दिन भित्रका आमाहरुको उच्च सहभागिताको सुनिश्चितता गर्दै नसमेटिएका प्रजनन् उमेर समूहका व्यक्ति, किशोरीहरु तथा परिवारका अन्य सदस्यहरु (सास, ससुरा, श्रीमान्, जेठाजु, लगायत समाजका अन्य प्रभावशाली व्यक्तिहरु) लाई समेत संलग्न गराउँदै स्वास्थ्य आमा समूहको सशक्तिकरण मार्फत सेवाको उपयोग प्रभावकारी हुने वातावरण बनाउने एक विधि हो।

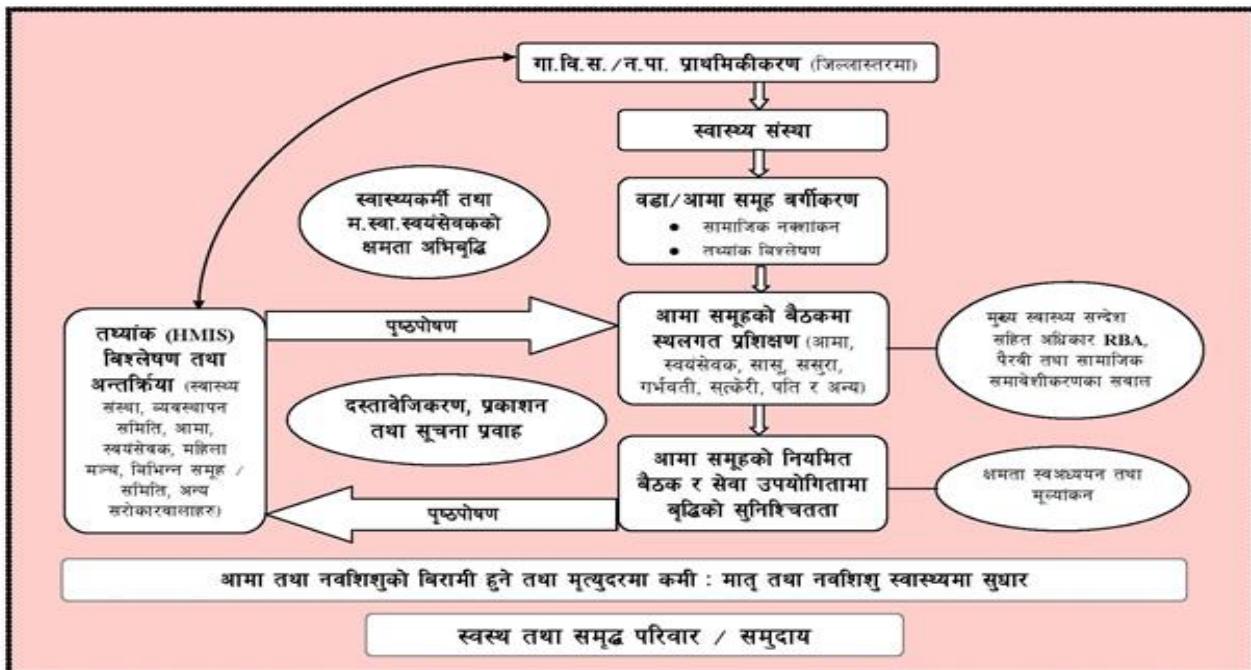
लक्ष्य

स्वास्थ्य आमा समूहलाई सशक्त बनाइ आमा तथा समुदायका अन्य सदस्यहरुको संलग्नतामा स्वास्थ्य सेवाको उपयोगितामा वृद्धि गर्ने।

उद्देश्यहरु

1. प्रजनन् स्वास्थ्य, मातृ नवजात तथा बाल स्वास्थ्यका साथै पोषण सेवाको जानकारी गराउन र सेवा लिनको लागि अभिप्रेरित गर्ने र सेवा लिए नलिएको एकिन गर्ने। मातृ शिशु तथा बाल स्वास्थ्यमा समुदाय र स्वास्थ्य संस्था वीच सहकार्य बढाउने।
2. स्वास्थ्य आमासमूहका सदस्यहरुलाई आवश्यक पर्ने मातृ नवजात तथा बाल स्वास्थ्यका साथै पोषण सेवाको पहिचान गर्ने, स्वस्थ अभ्यास/व्यवहारलाई अभिप्रेरित गर्ने र हानिकारक/अस्वस्थकर सामाजिक अभ्यास/व्यवहारहरु तथा रितिरिवाजहरुको समूहमा छलफल गरी त्यस्ता बाधाहरु हटाउनको लागि प्रयास गर्ने।
3. गरिब, जोखिममा परेका र सामाजिक रूपमा **उपेक्षित** वर्गका महिलाहरुलाई स्वास्थ्य आमा समूहमा आबद्ध गराइ स्वास्थ्य सेवामा सहभागिता बढाउने।
4. बाल स्वास्थ्य एक आधारभूत स्वास्थ्य सेवा र सवैको अधिकार भएको कुरा समुदायको लक्षित वर्ग सम्म जानकारी गराउने तथा सेवाको उपयोगको लागि सचेत गराउने।

SATH कार्यक्रमको खाका

Note: SATH- Self Applied Techniques for quality Health. RBA- Rights Based Approach. HMIS- Health Management Information System.

स्वास्थ्य आमा सम्हमा SATH कार्यान्वयनगर्ने प्रक्रिया

SATH पद्धतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि स्वास्थ्य आमा समूहको बैठकमा **SATH** पद्धती के हो र यसको आवश्यकता तथा महत्व बारे प्रष्ट पार्नु पर्दछ । स्वास्थ्य आमा समूहको मातृ नवजात तथा वाल स्वास्थ्य र पोषणको क्षेत्रमा काम, कर्तव्य तथा अधिकारको बारेमा पनि जानकारी दिनु पर्दछ । **SATH** पद्धतिको बारेमा जानकारी दिई यसको महत्वको बारेमा पनि छलफल गर्नु पर्दछ साथै **SATH** फ्लेक्स को प्रयोग गर्दै यसमा गरिने सामाजिक नक्साङ्कन (**Social Mapping**) को तरिका तथा सुचकहरू र सूचकहरूको अवस्था अनुसार (विभिन्न रंगको टीकाहरू टाँस्ने तथा निश्चित अवधिमा अध्याबधिक गर्ने) बारे जानकारी प्रदान गर्नु पर्दछ ।

सामाजिक नक्साइन (Social Mapping) तथा यसलाई अधावधिक गर्ने तरिका

- सामाजिक नक्सांकनको लागि बडाको वा समुदायको प्रजनन् स्वास्थ्य उमेर समूहका प्रत्येक महिलाहरूलाई उपस्थितिको लागि अनरोध गर्ने । यसरी उपस्थित हुदा गर्भवति तथा सुत्केरी भएको महिलाहरूले श्रीमान तथा

सासु ससुरा सहित आउनको लागि अनुरोध गर्ने र उक्त कार्यक्रममा किशोर किशोरीलाई र नवविवाहित जोडी सहभागी हुन उत्प्रेरित गर्ने।

- प्रत्येक घरबाट सहभागीहरु आए नआएको एकिन गर्ने । कुनै घरबाट सहभागीहरु आएका छैनन् भने, किन नआएको हो त्यसबारे सोध्ने संभव भएसम्म बोलाउने र अर्को पटकको नियमित बैठकमा कसरी ल्याउन सकिन्छ त्यसबारे छलफल गर्ने ।
- सबैको सहभागिता सुनिश्चितता सँगै पहिलो पटक लागु गर्दा न्युजप्रिन्ट पेपर वा स्थानीयरूपमा उपलब्ध स्थानिय श्रोत र साधनको प्रयोग गर्ने जस्तै माटो वा भुइमा /कपीमा नक्शा तयार पारेर मात्र पुन फ्लेक्समा उतार्नु उपयुक्त हुन्छ । यसो गर्दा सहभागीहरुको सकृद सहभागितामा वहाँहरूकै हातबाट गराउनु पर्दछ । पर्छ अध्यावधिक गर्दा भने फ्लेक्समै गर्न सकिन्छ । फ्लेक्समा सामाजिक नक्साङ्कित गर्दा नक्सामा न्युनतम निम्न आधारभूत कुराहरु उल्लेख गरिनु पर्दछ ।

● सामाजिक नक्सांकनमा निम्न कुराहहरु उल्लेख हुनुपर्दछ : न.पा./गा.पा.को नाम :

- वडा नं. तथा टोलको नाम :

- स्वास्थ्य आमा समूहको नाम :

- स्वास्थ्य आमासमूहको अध्यक्षको नाम :

- महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको नाम :

- महिला सामुदायिकस्वास्थ्य स्वयंसेविकाको क्षेत्रको जनसांख्यिक विवरण :(यस वर्षको)

 - कूल जनसंख्या

 - (पुरुष.....महिला.....)

 - गर्भवती संख्या सुल्केरी संख्या

 - नवजात शिशुको संख्या :

 - १ वर्ष मुनिका बच्चा संख्या:

 - ०२ वर्ष मुनिका बच्चा संख्या:

 - ०५ वर्ष मुनिका बच्चा संख्या:

 - ० सुनौलो हजार दिनको आमाहरुको संख्या:

- सम्पुर्ण घरधुरीको संख्या :

सामाजिक नक्सांकन (Social mapping)मा निम्न जानाकारीहरुलाई विशेष संकेत दिएर उल्लेख गरिनुपर्दछ :

- वडाको नक्सा र घरहरु
- महिला स्वयंसेविकाको घर
- स्वास्थ्य आमासमूहको अध्यक्षको घर
- स्वास्थ्य संस्था (OTC भएको / बर्थिंग सेन्टर भएको नभएको)
- गाउँघर क्लिनिक
- खोप केन्द्र
- मुख्य वाटो
- पानीको धारा
- चौतारी
- मन्दिर
- स्वास्थ्य आमा समूह बैठक बस्ने स्थान
- खोला खोल्सी, पोखरी, बनजंगल
- सेवा उपयोग कम भएको वर्ग र क्षेत्र

सुचकहरु तथा संकेत विवरण (Indicators and symbols)

स्वास्थ्य स्वास्थ्य आमा समूहको बैठकमा छलफल गर्नेपर्ने विभिन्न मातृ शिशु सेवा उपभोगका सुचकहरु यसप्रकार रहेका छन् । साथै ती सुचकहरुका सांकेतिक विवरण समेत निम्न छन् ।

“SATH” बिधिका माध्यमबाट स्वास्थ्य आमा समूह सुदृढीकरणकालागि टिकाको संकेतहरु

क्र.स.	बिबरण	संकेत	टिका
१	गर्भवति महिलाको घर	रातो गोलो	
२	(नवजात शिशु भएको घर) २८ दिन भित्रका शिशु भएका घर	रातो अर्ध गोलो	
३	पहिलो गर्भजाँच गरेमा	पहेलो अर्ध गोलो	
४	चार पटक (४, ६, ८ र ९ औं महिनामा) गर्भजाँच गरेमा	पहेलो गोलो	
५	आठ पटक गर्भजाँच गरेमा		
६	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी	हरियो गोलो	
७	३ पटक सुत्केरी जाँच गरेमा	हरियो अर्ध गोलो	
८	२८ दिन भित्रका शिशु वा मातृ वा दुवै को मृत्यु भएमा	कालो गोलो	
९	यस महिना नियमित आईरन चक्की नखाएको (गर्भवती भएको चौथो महिना देखि सुत्केरी भएको ४५ दिन सम्म)	कालो अर्ध गोलो	
नोट : माथि उल्लेखित सूचकहरुमा अरु स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचकहरु पनि थप्न वा घटाउन सकिने छ।			

- सामाजिक नक्सामा स्वास्थ्य आमा समूहको अध्यक्ष, महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको घर, मन्दिर, बाटो, खोला, विधालय, स्वास्थ्य संस्था, खोप केन्द्र, , गाउँ घर क्लिनिक आदी तथा वडामा बसोबास गर्ने सम्पुर्ण व्यक्तिहरु घरहरु प्रष्ट आउने गरि उतार्ने ।
- माथि टेवलमा दिए अनुसारको गर्भवति महिलाको घर, २८ दिन सम्मको शिशु भएको घर, पहिलोपटक गरेको गर्भजाँच महिलाको घर, ४ पटक गर्भ जाँच गरेको महिलाको घर, स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी भएको महिलाको घर आदीमा उक्त संकेतहरु प्रयोग गर्ने । यसरी उनीहरुको घर नक्सामा सजिलै चिन्न सकियोस ।
- प्रत्येक स्वास्थ्य आमा समूहको बैठकमा महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाले अनिवार्य रूपमा सामाजिक नक्शा लैजानु पर्दछ । प्रत्येक मासिक बैठकमा जस्तै आमाहरुको लिने सेवा परिवर्तन हुदै जान्छ, त्यस अनुसार नक्सामा उक्त आमाको घरमा पर्ने गरि संकेतहरु पनि थप्दै जाने । जस्तै पहिलो पटकको बैठकमा कुनै महिला गर्भवति भएको जानकारी आएमा उनको नक्साको घरमा पर्ने गरि रातो गोलाकार टिका लगाइन्छ भने, यदि दोस्रो पटकको बैठकमा आउदा उनले पहिलो गर्भ जाँच गराइ सकेकि छन् भने, अब नक्साको उनको घरमा रातो गोलोको साथमा पहेलो अर्ध गोलो पनि थपिने भयो । त्यस्ते अर्को गर्भ जाँच गरेपछि अर्को पहेलो अर्ध गोलो टिका थपिने भयो । एबं रितले प्रत्येक बैठकमा टिकाको संकेतहरु राख्दै गर्ने, उक्त महिलाले कुन सेवा कर्ति पटक लिएकि छन् भन्ने कुरा थाहा होस । नक्सामा जानकारीहरु अद्याबाधिक गर्नको लागि महिला स्ययं सेविका वा स्वास्थ्य आमा समूहको अध्यक्षले उक्त महिलालाई सोधेर वा सेवाकार्डहरु हेरेर गर्न सकिन्न वा सेवा लिएपछि त्यसको जानाकारीवा अद्याबाधिक गर्न महिला आफैले पनि त्यस अनुसारको नक्साको आफ्ना घरमा संकेत आफैले पनि थप्न सकिन्न । यो कसरी गर्ने भन्ने कुरा आपसी सहमतिमा निर्धारण गर्ने ।
- सुचकले भनेकै स्वास्थ्य सेवाको उपयोग भएको भए सम्बन्धित आमाको सबैले प्रशंसा गर्नु पर्दछ, र थप सेवाको लागि अभिप्रेरित गर्नुपर्दछ । यदि सुचक अनुसार उक्त आमाले स्वास्थ्य सेवाको प्रयोग गरेको छैन भने के कारणले प्रयोग नगरेको हो त्यसको बारेमा छलफल गरि आमालाई सेवा लिनको लागि अभिप्रेरित गर्नु पर्दछ । सेवा नलिने महिलालाई समूहबाट कुनै खालको सहयोग चाहिन्छ भने त्यसमा पनि छलफल गर्ने ।

- यदि कुनै महिलाले गर्भवति अवस्था देखि शिशु जन्मेको २८ दिन पछि, सम्मको सेवाहरु लिइसकेपछि, उनको नक्साको घरमा टासेको सम्पूर्ण टिकाहरु हटाइ, नक्साको तलको भागमा महिलाको नाम सहित उनले लिएको सेवा लेख्न सकिन्छ वा यो जानकारी रजिस्टरमा लेखेर पनि राख्न सकिन्छ।
- समूहमा गरिएको स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी विषयहरुको छलफल र निर्णयहरुलाई लिखित रूपमा राख्नु पर्छ।
- “SATH” प्रकृयामा अन्य सरोकारवाला पुरुषहरु, सासु, ससुरा लगायत र विभिन्न समूह, समिति तथा सहकारीमा आवद्ध सदस्यहरुलाई पनि समावेश गर्नु पर्दछ। छलफलको समयमा उठेका कतिपय विषयबस्तुहरु, आमाको मात्र पहुँचमा नभइ यस्ता व्यक्तिहरुको हातमा हुन सक्छ। त्यसको लागि छलफल गरि समाधानको लागि प्रयास गर्नु पर्दछ जस्तै गर्भवति आमालाई स्वास्थ्य संस्थामा जानको लागि घरमा सासु ससुराले रोक लगाएको छ भने आमासंग मात्र छलफल गरेर हुदैन, यसको लागि सासु ससुरासंग पनि कुराकानी गर्नु पर्दछ। यदि स्वास्थ्य आमा समूहको बैठकमा उनीहरुको पनि उपस्थित छ भने त्यहाँ नै उनीहरुलाई सम्भाउन सकिन्छ।

SATHफलेक्स प्रिंटको लागी नमूनाअनुशुची १ मा राखीएको छ

४. क्रियाकलापको नामधार्मिक अगुवाहरुलाई यो कार्यक्रमका बारेमा १/२ (आधा) दिने अभिमुखिकरण गर्ने

धर्म (सँस्कृति अनुसार धार्मी/भाँकी, वैराङ्गी, भारफुक गर्ने धार्मिक अगुवा (मौलाना, मौलवी, मस्जिद प्रमुख, पण्डित, लामा, गुभाजु, आदि) हरुलाई बाल तथा महिला स्वास्थ्यको महत्व बारे प्रष्ट पार्ने, स्वास्थ्य समस्याको गार्भिर्यता बारे जानकारी गराउदै, र उनीहरुको आफ्नो जिम्मेवारी पुरा गर्दै स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्न प्रोत्साहन गर्ने।

विभिन्न जिल्लाका समुदायहरुमा विरामी नवजात शिशु तथा बालबालिकाको उपचारका लागि धार्मी/भाँकी मा भर पर्ने प्रचलन कायमै छ। यस्तो अवस्थामा धार्मिक अगुवाहरुलाई समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम सम्बन्धी विषयवस्तुमा आधारित रहेर अभिमुखिकरण संचालन गर्न सके स्वास्थ्य संस्थामा सेवा लिन जाने नवजात शिशु तथा बालबालिकाको संख्यामा वृद्धि हुने देखिन्छ। तसर्थ स्थानिय स्तरमा धार्मिक अगुवाहरु को १/२ (आधा) दिनको अभिमुखिकरण गर्ने।

अभिमुखिकरणको उद्देश्य

- ✓ समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रमले लक्षित गरेका समुदायमा वा घरमा गर्न सकिने उपचारहरु सम्बन्धी मुख्य सन्देशहरु धार्मी/भाँकी मार्फत आमा/अभिभावक/हेरालु सम्म पुऱ्याउने।
- ✓ धार्मिक अगुवाहरु कंहा उपचारका लागि ल्याईएका २ महिना सम्मका शिशु तथा २ महिना देखि ५ वर्षसम्मका बालबालिकाहरुलाई स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्य स्याहार तथा उपचारका लागि पठाउन धार्मिक अगुवाहरु लाई अभिप्रेरित गर्ने।

तालिममा सहभागी गराईने धार्मिक अगुवाहरु

वडा वा समुदायमा धेरै प्रभाव भएका धार्मी/भाँकीको छानौट सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थामार्फत गराउनु पर्दछ।

अभिमुखिकरण पश्चात धार्मी/भाँकीबाट गरिएका अपेक्षाहरु

- धार्मिक अगुवाहरु कंहा उपचारका लागि ल्याईएका २ महिना सम्मका शिशु तथा २ महिनादेखि ५ वर्ष सम्मका बच्चाहरुमा खतराको चिन्हहरु देखिएको अवस्थामा स्वास्थ्य संस्थामा लैजान आमा/अभिभावक/हेरालुलाई प्रेरित गर्ने
- भाडापखाला रोगबाट बालबालिकालाई बचाउन तथा भाडापखालाको घरेलु उपचार गर्ने उपायहरु अवलम्बन गर्न आमा/अभिभावक/हेरालुलाई उत्प्रेरित गर्ने
- रुधाखोकीको घरेलु उपचार गर्ने उपायहरु अवलम्बन गर्न आमा/अभिभावक/हेरालुलाई उत्प्रेरित गर्ने

- बच्चालाई कुपोषण हुनबाट बचाउन गर्नु पर्ने क्रियाकलापहरु अवलम्बन गर्न आमा/अभिभावक/हेरालुलाई उत्प्रेरित गर्ने

अभिमुखिकरण सामग्री

यस अभिमुखिकरणका लागि महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाको लागि तयार गरिएको समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रमको सचित्र पुस्तिका/ फिलप चार्ट को प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

अन्य सामग्री : न्यूज़प्रिन्ट, मार्कर, नोटबुक, बलपेन

सहजकर्ता

यस अभिमुखिकरणका लागि स्थानिय स्वास्थ्य संस्थाबाट CB-IMNCI तालिम प्राप्त २ जना स्वास्थ्यकर्मीलाई सहजकर्ताको रूपमा प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

विस्तृत कार्यतालिका

समय	सत्र	विधि /क्रियाकलाप
१०.००– १०.३०	परिचय तथा कार्यक्रमको उद्देश्य	<ul style="list-style-type: none"> सहभागी हरूलाई आ-आफ्नो परिचय स्वयं दिन लगाउने र आफ्नो पनि परिचय दिने
१०.३०– ११.१५	धार्मिक अगुवाहरुको तथा गर्ने धार्मिक अगुवाहरुको आफ्नो अनुभवको आदानप्रदान	<ul style="list-style-type: none"> सहभागीहरूलाई नवजात शिशु तथा ५ वर्ष सम्मका बच्चाहरु विरामी भएर ल्याउंदा धामी/झांकीले गर्ने गरेको मुख्य कार्यहरुको अनुभव भन्न अनुरोध गर्ने सहभागीहरु बाट आएको अनुभव लाई प्रशंसा गर्ने
११:१५– ११:४५	२ महिनासम्मको शिशुमा खतराका चिन्ह देखा परेमा उपचारको लागि तुरुन्त स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> दुई महिनासम्मको शिशुमा देखिने खतराका चिन्हहरुको बारेमा सचित्र पुस्तिकाको पाना नं ७ अनुसार छलफल गर्ने धामी/झांकी कहा उपचारका लागि ल्याईएका जन्मेदेखि २ महिनासम्मका शिशुहरुमा यस्ता लक्षणहरु देखा परेको भए तुरुन्त स्वास्थ्य संस्थामा उपचारका लागि लैजान अभिभावकलाई सन्देश दिनु पर्दछ भन्ने कुरा धामी/झांकी संग छलफल गरी वंहाहरूलाई सम्झाउने सहभागीहरुको केही जिज्ञासा भएमा छलफल गर्ने र प्रष्ट पार्ने
११:४५ – १२:४५	२ महिना देखि ५ वर्षसम्मको बच्चामा खतराका चिन्ह देखा परेमा उपचारका लागि तुरुन्त स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> सहभागीहरुसंग सचित्र पुस्तिकाको पाना नं १२ अनुसार २ महिना देखि ५ वर्षसम्मको बच्चामा देखिने खतराका चिन्हहरुको बारेमा छलफल गर्ने खतराका चिन्हहरु देखिएका बच्चाहरूलाई तुरुन्त स्वास्थ्य संस्थामा उपचारका लागि लैजानु पर्दछ भनी आमा/अभिभावक/हेरालुलाई सम्झाउनका लागि सहभागीहरूलाई उत्प्रेरित गर्ने सहभागी हरुको केही जिज्ञासा भए छलफल गरी प्रष्ट पार्ने
१२:१५ – १२.४५	चिया खाजा	
१२.४५ – ०१.१५	रुधा-खोकी तथा भाडापखाला लागेको २ महिना देखि ५ वर्षसम्मको बच्चालाई गर्नु पर्ने घरेलु उपचार	<ul style="list-style-type: none"> रुधा-खोकी तथा भाडापखाला लागेको २ महिना देखि ५ वर्षसम्मको बच्चालाई गर्नु पर्ने घरेलु उपचारको बारेमा सचित्र पुस्तिकाको पाना नं ८ अनुसार सहभागीहरुसंग छलफल गर्ने धामी/झांकी कहाँ उपचारका लागि ल्याईएका जन्मेदेखि २ महिनासम्मका शिशुहरुमा रुधा खोकी तथा भाडापखाला लागेको भए यसको घरेलु उपचार गर्ने उपायहरु अभिभावकलाई भन्नु पर्दछ भनी धामी/झांकी संग छलफल गरी वंहाहरूलाई सम्झाउने सहभागीहरुको केही जिज्ञासा भएमा छलफल गर्ने र प्रष्ट पार्ने
०१.१५ –	सहभागीहरु बाट कार्यक्रमले	<ul style="list-style-type: none"> सहभागीहरूलाई कार्यक्रमले अपेक्षा गरेका बुदाहरु न्यूज़प्रिन्टमा लेखि

०१::३०	गरेको अपेक्षा	प्रस्तुत गर्ने
०१:३० – २:००	सहभागीहरु को प्रतिबद्धता लिई धन्यवाद ज्ञापन तथा कार्यक्रम समापन	<ul style="list-style-type: none"> धामी/झांकीबाट अभिमुखिकरण पश्चात वंहाहरुबाट गरिएको अपेक्षा पुरा गर्नेछु भनी मौखिक प्रतिबद्धता लिन अभिमुखिकरण कार्यक्रममा सहभागी हुनु भएकोमा सम्पूर्ण सहभागी धार्मिक अगुवाहरुलाई धन्यवाद दिने र थप सूचना जानकारी आवश्यक भएमा स्वास्थ्य संस्थामा सम्पर्क राख्न अनुरोध गर्ने

५. क्रियाकलापको नाम: सासु बुहारी तथा ससुरा, श्रीमानसँग बाल स्वास्थ्य सम्बन्धि अन्तर्किया कार्यक्रम ।

उद्देश्य: बाल स्वास्थ्यमासासु ससुरा तथा श्रीमानको भुमिका तथा सहयोगमा वृद्धि हुने

विधि: आईएमएनसिआइ सेवाको पहुच तथा उपयोगिता बढाउनका लागि बाल स्वास्थ्य र यसमा सासु ससुरा तथा श्रीमानको भुमिका तथा सहयोग सम्बन्धि विषयमा समुदाय स्तरको छलफल चलाउने । यसको लागि गाँउमा रहेका गर्भवती तथा उनीहरुका सासुहरु वा श्रीमान र ससुराहरुलाई भेला गरी हाल बच्चा स्यहार सुसारमा उनीहरुको संलग्नताको अवस्था/व्यवहार र संलग्नताका अवरोधहरु को बारेमा छलफल चलाई बाल स्वास्थ्यमा उनीहरुबाट आवस्यक पर्ने सहयोगको बारेमा जानकारी दिनु पर्दछ । यसको साथै यस कार्यक्रममा सुरक्षित मातृत्व गर्भ जांच, प्रसुती जांच, स्वास्थ्य संस्थामा सुत्कर्ता, खोप, वृद्धि अनुगमन, स्वास्थ्य जांच बाल स्वास्थ्य (खोप, पोषण र नवजात सहित समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत कार्यक्रममा, वातावरणीय सरसफाईबारे अन्तर्किया गर्ने) विशेषगरी सासु ससुरा, श्रीमानलाई गर्भवती अवस्थामा विशेष (खानपान, कार्यबोध) स्याहारबारे प्रोत्साहन, खतराका लक्षणहरुबारे जानकारी दिई तुरुन्त स्वास्थ्य संस्थामा लानुपर्ने अवस्था बारेमा पनि जानकारी गराउने । यो कार्यक्रम सम्बन्धित संस्थाबाट स्वास्थ्यकर्मीको सहजिकरण र सकेसम्म जनप्रतिनिधिको उपस्थितिमा सञ्चालन गर्ने प्रत्येक छनिएको समुदायमा कम्तिमा १ सत्र सञ्चालन गर्ने ।

अभिमुखिकरण सामग्री

- ❖ यस अभिमुखिकरणका लागि महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाको लागि तयार गरिएको समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रमको फ्लिप चार्टको प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

सहजकर्ता

यस अभिमुखिकरणका लागि स्थानिय स्वास्थ्य संस्थाबाट CB-IMNCI तालिम प्राप्त १ जना स्वास्थ्यकर्मीलाई सहजकर्ताको रूपमा प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

६. क्रियाकलापको नाम: प्रेषण ट्रयाक गर्ने म.सा.स्वा.स्वं से..स्व.से.ले प्रेषण गरेका बिरामीहरुको अवस्था बारे जानकारी सँकलन गर्ने ।

म. स्वा. स्व. सेहरु मार्फत खतराका चिन्ह देखिएर प्रेषित भएका बच्चाहरुको नियमित अनुगमन लाई जोड दिने । साथै स्वास्थ्य संस्थाले पनि प्रेषित बच्चाको बारेमा सम्बन्धित म. स्वा. स्व. से. लाई फिर्ति जानकारी दिने । म.सा.स्वा.स्व. से. हरुले तथा स्वास्थ्य संस्था प्रमुखले प्रेषित बच्चाहरुको रेकर्ड नियमित रूपमा राख्नु पर्ने ।

७ क्रियाकलापको नाम: मातृ नवजात तथा बाल स्वास्थ्य र पोषणसम्बन्धि विद्यार्थी अभिमुखिकरण र बाल मित्र परिचालन

विद्यालय नर्स भएको विद्यालयहरुमा (वा आवश्यकता अनुसार मदरसा) विद्यालय नर्सले स्वास्थ्य शिक्षा सञ्चालन गर्दा अभिमुखिकरण गर्नका लागि सुरक्षित मातृत्व र बाल स्वास्थ्यका सम्पूर्ण पक्षहरु सम्मेलित हुने गरी तल उल्लेखित भए अनुसार अभिमुखिकरणको कार्यक्रम आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गर्दै सञ्चालन गर्ने ।

विद्यार्थीहरु मार्फत समुदायमा नवजात शिशु तथा पाँच वर्षसम्मका बालबालिकाहरुको स्याहार सम्बन्धि व्यवहार परिवर्तनका लागि यो कार्यक्रमको व्यवस्था गरिएको छ ।

विद्यार्थीहरुलाई कार्यक्रम सम्बन्धी अभिमुखिकरण दिई विद्यार्थीहरु मध्येबाट सक्रिय विद्यार्थीहरुको छनौट गरी उनीहरुलाई बालमित्र (Student Champion) को रूपमा परिचालन गरी समुदायमा व्यवहार परिवर्तन सम्बन्धी campaign संचालन गर्न अभिप्रेरित गर्ने व्यवस्था यस कार्यक्रम अन्तरगत गरिनेछ । यस अर्थमा यस कार्यक्रमका दुईवटा महत्वपूर्ण पाटाहरु रहेका छन् ;

- क) विद्यार्थी अभिमुखिकरण
- ख) बाल मित्र परिचालन

क) विद्यार्थी अभिमुखिकरण

लक्षित समूह : ६ देखि १० कक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थीहरु (२० देखि ३० जना)

अभिमुखिकरणको समय : ३ घण्टा

सामाग्री : महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाका लागि तयार गरिएको सचित्र पुस्तिका तथा अन्य शिक्षण सामाग्रीहरु

अभिमुखिकरणको उद्देश्य

- विद्यार्थीहरुलाई समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम सम्बन्धमा जानकारी प्रदान गर्ने ।
- विद्यार्थीहरु मार्फत समुदायमा कार्यक्रम संग सम्बन्धित महत्वपूर्ण सन्देशहरु प्रवाह गर्ने ।

अभिमुखिकरणको कार्यतालिका

समय	सत्र	विधि / क्रियाकलाप
१०.००-१०.१०	परिचयात्मक सत्र	सहभागीहरुलाई आ-आफ्नो परिचय स्वयं दिन लगाउने र आफ्नो पनि परिचय दिने
१०.१०-१०.२५	<ul style="list-style-type: none"> ● अभिमुखिकरण कार्यक्रमको उद्देश्य ● कार्यक्रमको परिचय ● बालस्वास्थ्यको अवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> ● विद्यार्थीहरुलाई न्यूजप्रिन्टमा लेखिएका अभिमुखिकरणका उद्देश्यहरुमाथि प्रकाश पार्ने ● कार्यक्रमको परिचय छोटकरीमा बताउने ● कार्यक्रम सम्बन्धी तथ्यांक छोटकरीमा प्रस्तुत गर्ने
१०.२५-१०.४०	<ul style="list-style-type: none"> ● नवजात शिशुलाई गर्नुपर्ने ५ मुख्य स्याहारहरु 	<ul style="list-style-type: none"> ● सचित्र पुस्तिकाको पाना नं ३ अनुसार विद्यार्थीहरुलाई नवजात शिशुलाई गर्नुपर्ने ५ मुख्य स्याहारहरुको बारेमा छलफल गर्ने ● सहभागीहरुको कुनै जिज्ञासा भएमा त्यसको उत्तर दिने र प्रष्ट पार्ने
१०.४०-११.०५	<ul style="list-style-type: none"> ● २ महिनासम्मको शिशुमा खतराका चिन्ह देखा परेमा उपचारको लागि तुरुन्त स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> ● दुई महिनासम्मको शिशुमा देखिने खतराका चिन्हहरुको बारेमा सचित्र पुस्तिकाको पाना नं ७ अनुसार छलफल गर्ने ● विद्यार्थीहरुको केही जिज्ञासा भएमा छलफल गर्ने र प्रष्ट पार्ने
११.०५-११.२०	<ul style="list-style-type: none"> ● रुधा-खोकी लागेको २ महिना देखि ५ वर्षसम्मको बच्चालाई गर्नु पर्ने घरेलु उपचारको बारेमा सचित्र पुस्तिकाको पाना नं ८ अनुसार विद्यार्थीहरुसंग छलफल गर्ने ● विद्यार्थीहरुको केही जिज्ञासा भएमा छलफल गर्ने र प्रष्ट पार्ने 	

घरेलु उपचार		
११.२०- ११:४५	● भाडापखाला लागेको २ महिना देखि ५ वर्ष सम्मको बच्चालाई घरैमा उपचार गर्ने विधि	● भाडापखाला भन्नाले के बुझिन्छ भन्ने बारेमा सहभागीहरुलाई प्रश्न गर्ने । विद्यार्थीहरुबाट आएका उत्तरलाई प्रश्नसा गर्दै कस्तो अवस्थामा बालबालिकालाई भाडापखाला लागेको भनिन्छ भन्ने बारेमा बहाहरुलाई सम्झाउने ● सचित्र पुस्तिकाको पाना नं अनुसार भाडापखाला लागेको २ महिना देखि ५ वर्षसम्मको बच्चालाई घरैमा उपचार गर्ने उपायहरुको बारेमा छलफल गर्ने ।
११:४५- १२.०५	● बच्चा लाई भाडापखाला लाग्नबाट बचाउने उपायहरु	● सचित्र पुस्तिकाको पाना नं ११ अनुसार बच्चालाई भाडापखाला लाग्नबाट बचाउने उपायहरुको बारेमा छलफल गर्ने ● बच्चालाई भाडापखालाबाट बचाउन अपनाउनु पर्ने उपायहरु आमा/अभिभावक/हेरालुलाई सम्झाउनु पर्दछ भनी सहभागीहरुलाई उत्प्रेरित गर्ने ● सहभागीहरुको केही जिज्ञासा भए छलफल गरी प्रष्ट पार्ने
१२.०५ - १२.२०	● २ महिना देखि ५ वर्षसम्मको बच्चामा खतराका चिन्ह देखा परेमा उपचारका लागि तुरुन्त स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्ने	● सहभागीहरुसंग सचित्र पुस्तिकाको पाना नं १२ अनुसार २ महिना देखि ५ वर्षसम्मको बच्चामा देखिने खतराका चिन्हहरुको बारेमा छलफल गर्ने ● खतराका चिन्हहरु देखिएका बच्चाहरुलाई तुरुन्त स्वास्थ्य संस्थामा उपचारका लागि लैजानु पर्दछ भनी आमा/अभिभावक/हेरालुलाई सम्झाउनका लागि सहभागीहरुलाई उत्प्रेरित गर्ने ● सहभागी हरुको केही जिज्ञासा भए छलफल गरी प्रष्ट पार्ने
१२.२० - १२.४५	● बच्चालाई कुपोषण हुनबाट बचाउने	● बच्चलाई कुपोषण हुनबाट बचाउन गर्नु पर्ने मुख्य कार्यहरुको बारेमा पाना नं १३ अनुसार छलफल गर्ने र उक्त कार्यहरु गर्न आमा/अभिभावक/हेरालुलाई सम्झाउनु पर्दछ भनी सहभागी हरुलाई जानकारी दिने ● सहभागीहरुको केही जिज्ञासा भए छलफल गरी प्रष्ट पार्ने
१२.४५ - ०१.००	● बालमित्रको छनौट	● बालमित्रको छनौट गर्दा निम्न कुरामा ध्यान दिनुपर्छ, प्रत्येक वडामा कम्तिमा १ जना हरेक दुर्गम वडाबाट २-३ जना

ख) बाल मित्र (Student Champion)को परिचालन

विद्यार्थीहरुलाई कार्यक्रम सम्बन्धी अभिमुखिकरण दिईसके पश्चात दुर्गम वडाका विद्यार्थीहरु समेत समेटेर कक्षा ६ देखि ९ का विद्यार्थीहरु मध्येबाट बाल मित्र (Student champion)को छनौट गर्नुपर्दछ । बालमित्र छनौट गर्दा यस कार्यक्रमको व्यवस्था भएका प्रत्येक वडामा कम्तिमा १ जना र हरेक दुर्गम वडाबाट २-३ जना बालमित्रको व्यवस्था हुने गरी छनौट गर्नुपर्दछ । बालमित्रको रूपमा छनौट गरिएका विद्यार्थीहरुलाई आफ्नो परिवार तथा टोलमा निम्नानुसारका कार्य गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ :

- बच्चा जन्माउँदा स्वास्थ्य संस्थामा गाएर नै जन्माउनुपर्छ र स्वास्थ्य संस्थामा बच्चा जन्माउदा कुनै पैसा लारदैन ।
- बच्चालाई भाडापखाला लागेको अवस्थामा जीवनजल तथा जिङ्ग चक्कीबाट उपचार गराउनुपर्छ । बच्चाको भाडापखाला निको भइसकेपछि पनि स्वास्थ्यकर्मीले भनेअनुसार १० दिनसम्मै जिङ्ग चक्की खुवाउने पर्छ ।
- रुधाखोकीको घरेलु उपचार पनि गर्नसकिन्छ ।
- ५ वर्ष सम्मको बच्चाहरुको लागि स्वास्थ्य संस्थामा निःशुल्क उपचार पाइन्छ ।
- बच्चालाई खोपको सबै मात्रा पुरा गर्नुपर्छ । हामी सबै मिलेर आफ्नो घर र घर वरिपरिको वातावरण सरसफाई राख्ने बारेमा अभिप्रेरित गर्ने ।
- स्थानीय स्तरमा पाइने खानेकुरा मिलाएर खानुपर्छ । उत्पादन हुने पोषिलो खानाको व्यवहारिक प्रयोगको बारेमा जानकारी प्रवाह गर्ने ।

- Junk food तथा पत्रु खाना जस्तै चाउचाउ, विस्कुट, कुरकुरे, लेएज् तथा गुलिया पेय पदार्थ लाई जस्तालाई निरुत्साहित गर्ने ।

बाल मीत्र परिचालन कार्यतालिकाको नमुना:

बालमीत्रको नाम	परिचालन हुने मिति	बडा नं.	अपेक्षित क्रियाकलाप
१.			
२.			

नोट : बालमीत्रको संख्या अनुसार यस फरमेटमा थप गर्नु पर्नेछ ।

अनुगमन प्रतिवेदन

- प्रत्येक २ महिनामा स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो क्षेत्र अन्तरगतका विद्यार्थीहरुद्वारा गरिएका कार्यक्रमको अनुगमन प्रतिवेदन संकलन गरि बडा वा स्थानीय तह कार्यालयमा पठाउनु पर्दछ ।
- प्रत्येक २ महिनामा जिल्ला तथा इलाकाबाट अनुगमन र सुपरिवेक्षणको व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

नोट : विद्यार्थीहरुलाई उल्लेखित कार्यमा निरन्तर लागिरहन प्रोत्साहन गर्नका लागि स्थानीय स्वास्थ्य संस्था मार्फत समय समयमा छलफल कार्यक्रमको आयोजना गर्नुपर्दछ र उल्लेखित बालमीत्रलाई लक्षित गरी स्थानीय स्तरबाट सम्भव हुने अन्य प्रोत्साहनका क्रियाकलाप/कार्यक्रम पनि गर्नुपर्दछ ।

८. क्रियाकलापको नाम: निमन्त्रणा कार्ड बितरण

स्वास्थ्य आमा समूहको बैठकमा वा घरभेटमा म.सा.स्वा.स्वं से..से.ले आफ्नो कार्यक्षेत्रमा कुनै महिला गर्भवती भएको पता लाग्ने वित्तिकै निम्न अनुसूची २ अनुसारको निमन्त्रना कार्ड बितरण गर्ने । म.सा.स्वा.स्वं से..से.ले के कति र क -कसलाई निमन्त्रना कार्ड प्रदान गरेको भन्ने रेकर्ड राख्ने जस्को प्रयोग सेवा लिए नलिएको निगरानी राख्न र उनीहरुलाई सेवा लिन प्रेरित गर्न समेत प्रयोग गर्न सकिनेछ । यस कार्डमा महिला गर्भवती भएको थाहा पाउने वित्तिकै उनको नाम लेखी दिने गरिने छ ।

मेरो बाबालाई चिठ्ठी बितरण

यो सामग्री (मेरो बाबा लाई चिठ्ठी) के हो?

बच्चा आमाको गर्भ मा रहे देखि २ वर्ष नहुन्जेल सम्म आमा तथा बच्चा को स्वास्थ्य र पोषण अवस्था राम्रो गराउन को लागि बाबा को दायित्व (पुरुष सहभागिता) बोध गराउदै घरपरिवार को जिम्बेवारी बढाउन प्रयोग मा ल्यायको सहयोगी सामग्री हो (हेरनुहोस: अनुसूची ३) । यो सामग्री पेटमा रहेको बच्चा ले आफु र गर्भवती आमा को पोषण र स्वास्थ्य आवस्था राम्रो हुन को लागि गर्भ मा रहेदेखी आफु २ वर्ष नहुन्जेल सम्म गर्नुपर्ने मुख्य मुख्य व्यवहारहरु लाई चिठ्ठी को माध्यम बाट बाबालाई सन्देश दिन खोजिएको छ । आफ्नो गर्भवती श्रीमती र जमिदै गरेको बच्चा संग को भावनात्मक सम्बन्ध लाई अझ बढाउदै बाबाको कर्तव्य बोध गराउन मेरो बाबा लाई चिठ्ठी ले सहयोग गर्नेछ । प्राय जसो शैक्षिक तथा सुचनामुलक सामग्रीहरु सुनौलो १००० दिन का महिला लाई नै लक्षित गरि बनाईएका छन् । यसै सन्दर्भ मा १००० दिन को बाबा (पुरुष) लाई पनि लक्षित गरि तयार पारिएको यो एक पृथक सामग्री पनि हो । जसले गर्दा सुआहराका कार्यक्रमहरुमा पुरुष को सहभागितालाई बढाउन पनि सहयोग गर्ने छ ।

मेरो बाबा लाई चिठ्ठी भित्र के छ?

मेरो बाबा लाई चिठ्ठी २ पेज को छ । पहिलो पेजमागर्भमा रहेको बच्चाले बाबालाई लेखेको अत्यन्त मार्मिक र भावनात्मक सन्देशहरु ले भरिएको चिठ्ठी छ भने दोश्रो पेजमा १००० दिन भित्र अपनाउनु पर्ने स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्ध मुख्य मुख्य व्यवहारहरु लाई अपनाउन बाबा लाई आग्रह गरिएको छ साथै मुख्य जिम्मेवार बनाईएको छ ।

उद्देश्य

गर्भवती महिलाका श्रीमानहरु लाई बच्चा गर्भमा रहेदेखी २ वर्ष को नहुन्जेल सम्म बच्चा र आमा को पोषण तथा स्वास्थ्य अवस्था सुधार गर्न सो अवधि मा अपनाउनु पर्ने व्यवहारहरुमा मुख्य जिम्मेवार बनाउदै घरपरिवार को भूमिकाशेष गरि पुरुष को सहभागिता) बढाउन को लागि मेरो बाबा लाई चिह्नी को विधिवत वितरण तथा प्रयोग गराउने उदेश्य ले समावेश स्वास्थ्य कर्मी हरुको लागि यो निर्देशिका तयारपारिएको हो ।

लक्षित सम्ह

- गर्भवती महिलाका श्रीमानहरु
- गर्भवती महिलाहरु तथा तिनका परिवारका अन्य सदस्य हरु (सासु, ससुरा)

यो सामाग्री कस्ते वितरण गर्ने ?

स्वास्थ्य संस्था तथा गाउँ क्लिनिक मा गर्भ जाच गर्ने स्वास्थ्यकर्मी ले

यो सामाग्री कहिले वितरण गर्ने ?

पहिलो पटक गर्भ जाँच गर्न स्वास्थ्य संस्था तथा गाउँ घरक्लिनिक मा गर्भवती महिला गर्भजाँच को लागि आउदा

यो सामाग्री कसरी वितरण गर्ने?

पहिलो पटक गर्भ जाच गर्नस्वास्थ्य संस्था तथा गाउँघर क्लिनिक मा आएका गर्भवती हरुको गर्भ जाच गरि सके पछी यदि श्रीमान पनि सगै आएको खण्डमा उत्साहित हुदै तपाइलाई त चिठी आएको छ, नि हेनुस त भन्दै दिने र यसलाई बच्चा जन्मेर २ वर्ष नहुन्जेल सम्म सुरक्षित राख्नुहोला भन्दै वितरण गर्ने, यदि श्रीमान सगै आएका छैनन् भने यो गर्भ मा रहेको बच्चा ले आफ्नो बाबालाई लेखेको चिह्नी हो यो श्रीमान लाई लगेर दिनुहोला र यसमा भने अनुसार व्यवहार हरु गर्न भन्नु होला साथै यसलाई बच्चा जन्मेर २ वर्ष नहुन्जेल सम्म सुरक्षित सधै हेर्न मिल्ने ठाउँमा राख्नु होला भन्दै गर्भवती महिला लाई नै वितरण गर्ने ।

यो सामाग्री कहाँ र कहिले सम्म राख्ने?

गर्भवती महिला, उनको श्रीमान तथा घरपरिवार का सदस्य ले देखिने ठाउँमा राखी बेला बेलामा पढ्दै समय अनुसार अपनाउनु पर्ने पोषण र स्वास्थ्य व्यावहारहरु अपनाउदै कम्तिमा पनि बच्चा जन्मेको २ पटक सम्म सुरक्षित राख्नुपर्दछ ।

११. क्रियाकलापको नाम: बाल स्वास्थ्य जाँच शिविर

उद्देश्य: बच्चाहरुको नियमित जाँचको बारेमा जानकारी दिने तथा लुकेर बसेका विरामी बच्चाहरुलाई उपचारको दायरामा ल्याउने

विधि: आईएमएनसिआइ सेवाको पहुँच तथा उपयोगिता बढाउनका लागि गाउँ स्तरमा बाल रोगको जाँच तथा एकीकृत व्यवस्थापनको लागी आवश्यक स्थानमा शिविर सञ्चालन गर्ने । सो शिविरको लागी म.सा.स्व. से. बाट प्रचार प्रसार गर्ने र बच्चाको जाँचको लागी आवश्यक कर्मचारी, औषधि तथा समाग्रीहरु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाबाट व्यवस्था गर्ने ।

संचालन गर्ने निकाय:

स्थानिय तहको आयोजनामा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाका स्वास्थ्यकर्मी, पालिका स्वास्थ्य संयोजक विद्यालय नर्स तथा स्वयमसेवकहरुको परिचालन गरि वर्षमा कम्तिमा २ पटक गर्ने । सो शिविरको आर्थिक व्यवस्था सम्बन्धित स्थानिय निकायले गर्ने ।

१२. स्वास्थ्य शिक्षाका गतिविधिहरु:

- माइक्रिंग: सम-सामयिक समस्याहरुलाई समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत कार्यक्रमसंग सम्बन्धित जस्तै: रोगव्याधिको महामारी अथवा सम्भावना बढी भएको समयमा सोही अनुरुप रोकथामका उपाय अवलम्बन गर्ने, स्वास्थ्य सेवा लिन लक्षित (सम्भावना बढी भएको) समूह र समुदायमा आवश्यकता अनुसार माइक्रिंग गर्ने ।

- **वृत्त चित्र प्रदर्शन :** लक्षित समुदायमा बाल स्वास्थ्य (सम्बन्धि सुचना प्रशारण गर्ने र स्वास्थ्य सेवाको प्रयोगलाई प्रोत्साहित गर्ने परिवार कल्याण महाशाखासँग समन्वय गरी राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा, सुचना तथा सञ्चार केन्द्रबाट उत्पादित वृत्त चित्र प्रयोग गरी प्रदर्शन गर्ने ।
- **स्थानिय रेडियोबाट स्वास्थ्य सुचना प्रशारण:** समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत कार्यक्रममा सम्बन्धि सुचना प्रशारण गर्ने र स्वास्थ्य सेवाको प्रयोगलाई प्रोत्साहित गर्ने स्थानीय रेडियोबाट स्थानीय भाषामा सुचना प्रशारण गर्ने ।
- **स्थानिय स्तरमा उत्पादित संचार सामग्रीको प्रयोग समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत कार्यक्रम सम्बन्धित (पोष्टर, पम्पटेर, फ़िलीपचार्ट, आदि)**
राष्ट्रिय स्तरमा उत्पादन गरिएका पोष्टर, पम्पलेट तथा स्टिकरहरु समूह, संजाल तथा स्वास्थ्य संस्था, विभिन्न संघ संस्थाहरुमा वितरण गर्नुको साथसाथै सार्वजनिक स्थलहरुमा पोष्टर पम्पलेट तथा स्टिकरहरु टास्ने । जसले गर्दा कार्यक्रमको व्यापकीकरण गर्ने र विभिन्न कार्यक्रम तथा गोष्ठिहरु र समूहमा समता र पहुँच बारेमा जानकारी दिने । पोष्टरमा चित्र सहित सन्देशहरु दिने ताकि अशिक्षित व्यक्तिहरुले पनि चित्रद्वारा जानकारी दिन खोजेको सन्देशहरुबाटे प्रष्ट हुन ।

अनुगमन तथा मुल्यांकन

कार्यक्रम पुर्बको मूल्यांकन (Baseline)

कार्यक्रमको स्वास्थ्य कार्यालय तथा स्थानिय निकायबाट कार्यान्वयनको बेलामा स्थलगत अनुगमन गर्नु पर्दछ । यस कार्यक्रमको कार्यक्रम लागु हुन भन्दा अधिको स्थिती पनि तथ्याक्रिय रूपमा अभिलेख राख्नु पर्दछ र सो सुचकहरुको नियमित अनुगमन तथा मुल्यांकन गर्नु पर्दछ । यसको लागि बाल स्वास्थ्य सम्बन्धि सुचकहरुको स्थानिय स्तरमै नियमित रूपले विश्लेषण गर्नु पर्दछ, विश्लेषण गर्दा जात जाति तथा समुदाय अनुसार को पनि थप विश्लेषण गर्नु पर्दछ । , तथा । बाल स्वास्थ्य सुचकहरु निम्न छन :

- पहिलो तथा चार पटक गर्भ जांच
- संस्थागत सुत्केरी
- नाभिमलम लगाएका शिशुहरुको संख्या
- ३ पटकको प्रसुती तथा नवजात शिशु जांच संख्या
- गर्भ अवस्थामा आइरन चक्कीको नियमित प्रयोग संख्या
- मातृ, शिशु तथा बाल मृत्युको संख्या
- बच्चामा कडा तथा मध्यम कुपोषणको संख्या
- निमोनिया भएका विरामी बच्चाहरुको संख्या तथा उपचार गरेको संख्या
- भाडा पखालाका विरामी बच्चाहरुको संख्या तथा ORS/ Zinc प्रयोग गरी उपचार गरेको संख्या
- स्टोरमा CB-IMNCIसम्बन्धी आवश्यक औषधी र सामानको स्टकको अवस्था।

कार्यक्रमको विचार गरिने अनुगमन तथा मुल्यांकन(Mid-term Evaluation)

- बाल स्वास्थ्य सेवाको पहुँच र उपयोगिता बढाउनको लागि तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि कार्यक्रमको नियमित अनुगमन हुनु पर्दछ । कार्यक्रमको स्वास्थ्य कार्यालय तथा स्थानीय तहबाट कार्यान्वयनको बेलामा स्थलगत अनुगमन गर्नु पर्दछ । त्यस्तै नियमितरूपमा स्थानीय तह तथा बडा स्तरका सरोकारवालाहरु, स्वास्थ्य संयोजक तथा बाल स्वास्थ्यको क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्थाका प्रतिनिधिहरु सम्मिलित समूहबाट कार्यक्रमको संयुक्त अनुगमन गर्नु पर्दछ । यस्ता अनुगमन उद्देश्य कार्यक्रमको प्रभावकारिता बढाउनुको साथै नवजात शिशु तथा बालरोगको एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रमको सेवाको पहुँच तथा उपयोगिता बढाउनका लागि समता तथा पहुँच कार्यक्रमको निरन्तरतालाई स्थानीय स्तरबाटै गराउनको लागि पैरबी पनि हो ।
- स्थानीय स्तरमा कार्यक्रमको प्रभावसमूह छलफल, घटना अध्यन तथा

यस कार्यक्रमको कार्यान्वयनको दौरान भएका राम्रा सिकाई तथा उपलब्धीहरूलाई प्रतिवेदनको रूपमा तयार गर्न आवश्यक हुन्छ जुन पछिका दिनमा उपलब्धीपुण्डि हुन्छ ।

कार्यक्रम पश्चात् मूल्यांकन(Endline Evaluation)

- स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सूचकहरुको मूल्यांकन -माथि उल्लेख भए बमोजिमका सूचकहरुमा (समता र पहुच विषेश कार्यक्रम लागू भएको स्वास्थ्य संस्थाको सूचकहरुको मूल्यांकन) भएको मात्रात्मक प्रगती बारे विश्लेषण गर्ने
- गुणात्मक प्रगतीहरुको पनि विश्लेषण गर्ने । यसरी विश्लेषण गर्दा विभिन्न विधिहरु अपनाउन सकिन्छ, जस्तै लक्षित समूह छलफल, अन्तर्वार्ता

अनुसूची: १

गुणस्तरीय स्वास्थ्य लागि आफ्नै पहल “साथ” Self - Applied Technique for Quality Health (SATH)

स्वास्थ्य आमा समूहको नाम :
 महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको नाम : समूह अध्यक्षको नाम :
 जिल्ला : नगर/गाउँ पालिका/ : वडा नं.: टोल :

सामाजिक नक्सांकन

स्वास्थ्य सेवाको पूर्णताको अवस्था	जनसामिक विवरण	स्वास्थ्य/पीछण सुचकहरू र संकेत	सामाजिक विवरण र संकेत
कुल जनसंख्या पूर्ण महिला गर्भवती महिला संख्या सुक्रेत्री महिला संख्या ३८ दिन विवाका बच्चा संख्या १ वर्ष मनिनका बच्चा संख्या ५ वर्ष मुनिनका बच्चा संख्या	प्रथम पटक (५६,८२९ और १०१८) गरिनामा) गर्भजीव गरेको स्वास्थ्य सेवामा सुक्रेत्री भएको ३ वर्ष मुनिनका बच्चाको गर्भजीव गरेको २० दिन विवाका बच्चाको मन्त्र भएको आईटन रक्षाने गर्भवती तथा सुक्रेत्री महिला	बढाओ नम्बर र रक्कहरू © स्वयंसेविकाको घर समूह अध्यक्षको घर स्वास्थ्य संस्था गाउँपालिकानाम छोप केन्द्र नम्नांकाको घर चौतारी मुख्य बाटो पानीको ठार खानानी मनिद्वार आमा स्पृह बैठक बस्ने स्थान बन्दरगाह खाना खानानी संघर्षी बन्दरगाह प्राक्तिक प्रक्रिया जीविमयुक्त र सुरक्षित स्थान	

निमन्त्रणा कार्ड

तपाइ.....ज्यू,

गर्भवती हुनु भएकोमा बधाइ छ । तपाइ गर्भवती हुनु भएको ४, ६, ८ र ९ महिनमा गर्भ जाचको लागि स्वस्थ संस्था आउनुहुन निमान्त्रणा गर्दछौ ।

स्वस्थ संस्था प्रमुख

अ.न.मी

वडा अध्यक्ष

प्राथी

स्वस्थ चौकि

कपिलबस्तु, लुम्बिनी प्रदेश

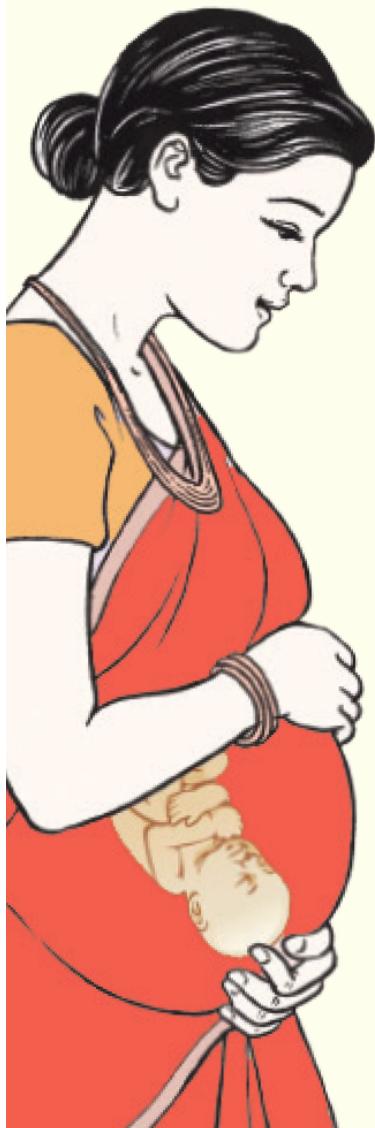
नवजात तथा बाल स्वास्थ्य अभियान

निमन्त्रणा पत्र

आदरणीय अभिभावक ज्यू

मेरो बाबालाई चिठ्ठी

प्यारो बाबा,
हजुरलाई मेरो धेरै माया ।

म छिटौ नै हजुरको कारबमा आउदै छु । अहिले म आमाको कोरबमा राखै छु । आमाले जे खानुहुन्छ त्यसैबाट मलाई चाहिने खाना आमाको शरीर भित्र खान पाइरहेको छु । मलाई थाहा छ, हजुर मलाई कति माया गर्नुहुन्छ । म परिवारमा आउने खबरले धेरै खुशी हुनुहुन्छ । अनि म स्वस्थ, रामो र चलाख भएको सपना देखिरहनु भएको होला । ठुलो भएर मैले धेरै पढेको र नाम कमाएको कल्पना गरिरहनु भएको होला । म साँच्चै नै त्यस्तै हुनेछु । हजुरले सोचे जस्तै, हजुरको कल्पना जस्तै । भविष्यमा म हजुरहरूको सहारा बन्ने छु तर त्यसको लागि मेरो दिमाग र शरीर दुवै रामो हुनुपर्छ हैन बाबा ? म आमाको गर्भमा आएदेखि दुई वर्षको हुँदा सरम नै मेरो दिमाग र शरीर एकदमै रामोसँग बढ्ने बेला हो । त्यसैले यति बेला आमा र मलाई हजुरको हेरचाह र सहयोग धेरै चाहिन्छ । यदि साँच्चै मलाई हजुरले सोचे जस्तै देख्न चाहनुहुन्छ भने आमा र मेरो लागि यो चिठीको पछाडीको पानामा मैले भने जस्तै गरिदिनुहोला है ।

हजुरको प्यारो,
भविष्यको सपना

बाबा, म आमाको कोखमा कस्तो लु भनेर हजुरलाई थाहा पाउन मन लाग्छ होला । **यति बेला आमालाई रानीसँग खाना**

पुगेन भने म पनि भोकै हुन्छु अनि म रानीसँग बद्धन पाउँदिन । आमाको रगतमा अविसजनको कर्मी

हुनसक्छ अनि मलाई पनि सास फेर्न गाहो हुन्छ । त्यसैले आमालाई अरु बेलाभन्दा थप अनि पोषिलो खानेकुराहरु

दुध, द्यु, दही, हरियो सागसब्जी, गोडागुडी, अण्डा, माछा, मासु

फलफुल सैंथे खुवाउनुहोला है । आमाले रानी खानुभयो भने मलाई

पनि त्यहिबाट सबै खाना पुग्छ । आमालाई पनि मेरो बारेमा धेरै

चिन्ता छ, त्यसैले **यति बेला आमालाई सकेसठन खुशी**

राख्नुहोला र आमासँग धेरै समय बिताउनुहोला है ।

म जन्मेपछि जति धेरै आमाको दुध पिउन पाउँछु त्याति नै रानीसँग बद्धन सक्छु । त्यसैले हजुरले

आमालाई आराम गर्ने समय पनि मिलाइदिनुहोला । **म गर्भमा आएदेखि पहिलो २**

वर्ष भनेको मेरो दिमागको ८० प्रतिशत बद्धने समय हो र शरीर पनि

छिठोछिठो बद्धने समय हो त्यसैले म बढेको लु कि छैन भनेर थाहा पाउन

प्रत्येक महिना मेरो तौल लिईराख्नुहोला है । म ६ महिनाको हुँवासम्म मेरो

शरीरसँगै मेरो पेट पनि दुलो हुँदै जान्छ अनि आमाको दुधले मात्रै मलाई

पुऱ्दैन । त्यसैले म ६ महिना पुगेपछि मलाई आमाको दुध अनि

पोषिलो लिठो, मिठो जाउलो, दुध, द्यु, दही, हरियो सागसब्जी,

गोडागुडी, अण्डा, मासु, फलफुल पनि खुवाउनुहोला है ।

म केही गरी बिरामी भई भने कमजोर हुन्छु त्यसैले रुन्छु होला,

हजुरहरुलाई धेरै दुख दिन्छु होला अनि मलाई खान पनि मन

नलाग्ला । तर पनि हजुरले कहर्को नमानीकन मलाई नरम

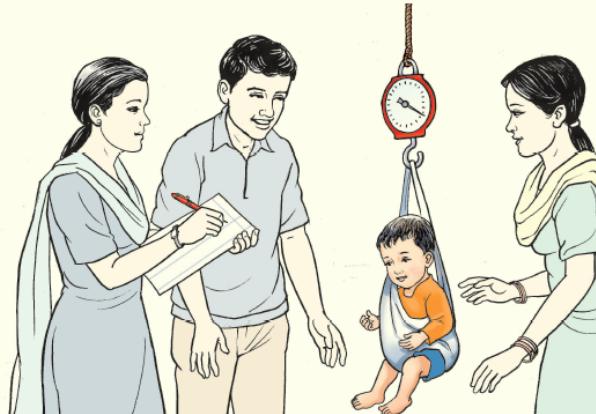
खानेकुराहरु बनाएर थोरैथोरै गरेर पठकपठक खुवाइराख्नुहोला

है । बाबा मलाई थाहा छ, हजुर दुवैजना स्मार्ट हुनुहुन्छ अनि

मलाई पनि स्मार्ट बनाउन चाहनुहुन्छ तैन र ?

अनि यो कुरा मलाई माया गर्ने हजुरबुबा, हजुरआमा

र अखलाई पनि पढेर सुनाइदिनुहोला है ।

बाबा, यो महिनामा मेरो तौल कति पुऱ्यो? तल कोठामा लेखिदिनुस् है ।

१ महिना
K.G.

२ महिना
K.G.

३ महिना
K.G.

४ महिना
K.G.

५ महिना
K.G.

६ महिना
K.G.

७ महिना
K.G.

८ महिना
K.G.

९ महिना
K.G.

१० महिना
K.G.

११ महिना
K.G.

१२ महिना

१३ महिना
K.G.

१४ महिना
K.G.

१५ महिना
K.G.

१६ महिना
K.G.

१७ महिना
K.G.

१८ महिना
K.G.

१९ महिना
K.G.

२० महिना
K.G.

२१ महिना
K.G.

२२ महिना
K.G.

२३ महिना
K.G.

२४ महिना